

Den österrikiska skolan – en ekonomisk teori som sätter människan i centrum

Det har kommit en nyutgåva av Johan Hakelius bok *Den österrikiska skolan*, 21 år efter förstautgåvan 1995. Naturligtvis är det en minoritet av svenska folket som vet vad uttrycket ”österrikiska skolan” står för i västerländsk kultur. Det låter nog som Engelska skolan eller Franska skolan för de flesta och så ser det säkert ut i hela Västerlandet. Men bland akademiker inom samhällsvetenskap, filosofi och idéhistoria är det annorlunda. Där står den österrikiska skolan för en särpräglad riktning inom nationalekonomin som skiljer sig ganska väsentligt från alla de andra riktningar, skolor och ismer som dominerar eller har dominerat det vi skulle kunna kalla *mainstream economics*.

Mainstream economics, fattat i en bred och historisk mening, består i sig själv av mängder med olika riktningar såsom klassisk teori, nyklassisk teori, keynesianism, monetarism, teorin för rationella förväntningar osv. Men de flesta skulle nog hålla med om att österrikiska skolan skiljer ut sig från de olika riktningarna som vi uppfattar som delar av *mainstream economics*.

Österrikiska skolan har inte någon slags etnisk knytning till nationen Österrike och dess ekonomi. Sant är att ett antal nytänkande ekonomer verkade i Wien från slutet av 1800-talet och fram till Anschluss och sant är också att de kom att tänka och arbeta med teoretiska infallsvinklar som skilde sig från den anglosaxiska nationalekonomiska teorin och den samtida Lausanneskolan.

Visserligen var detta Wien Österrikes huvudstad och en stad präglad av högkultur och intellektualism vid förra

sekelskiftet, vilket lyfts fram på bokens omslag: ”Freud och Wittgenstein, Brahms och Mahler, Klimt och Schiele – sekelskiftets Wien var en intellektuell guldålder utan motstycke”. Men Wien var ju huvudstad i det långsamt sönderfallande habsburgska väldet som från 1867 och fram till första världskrigets slut kallades Österrike-Ungern. Wien var inte huvudstad i en nationalstat med en gemensam kultur och ett gemensamt språk. Enligt Hakelius var det tyska ekonomen som såg ner på Wien och dess ekonomer som, närmast föraktfullt, satte namnet österrikiska skolan på den nationalekonomiska riktning som där växte fram kring förra sekelskiftet.

Johan Hakelius uttrycker på sitt eleganta sätt den fascination som så många har känt inför Wiens intellektuella storhetstid: ”Denna av den övriga europeiska kontinenten politiskt, ekonomiskt och militärt förbispungna huvudstad, i ett land känt för sin konservatism, framträder i efterhand som förelöpare för en hel tidsålder. Nära nog allt väsentligt som skulle hända i Europa under nittonhundratalet verkar ha haft sin upprinnelse i Wien” (s 24).

Den som allmänt betraktas som grundaren till österrikiska skolan var Carl Menger som efter en brokig start som ekonomijournalist och statlig tjänsteman samlade sitt tänkande kring hur den då moderna ekonomin fungerade och 1871 publicerade sitt stora verk *Ekonomins grundsatser* (Menger 1871). Där framläggs den i modern nationalekonomi så centrala gränssnytteteorin. I nästa generation kommer sedan Eugen Böhm von Bawerk och Friedrich von Wieser där den förre utvecklar räntans tre grunder och den senare bl a det begrepp ekonomer kallar alternativkostnad och som ersatte arbetsvärdeläran som grund för relativprisbildningen. Därefter följer sådana bjässar i den nationalekonomiska doktrinhistorien som Ludwig von

RECENSION

Johan Hakelius: *Den österrikiska skolan*, Timbro, 2016, 352 sidor, ISBN 978-9-177-03027-0.

Mises, Friedrich Hayek och Joseph Schumpeter och framstående ekonomer som Gottfried Haberler och Fritz Machlup.

Det är slående att dessa tillhörde en krets som kände varandra och ofta t o m var släkt. Grundaren Carl Menger var visserligen enligt Hakelius ett undantag som inte hade mycken kontakt med efterföljarna, men Böhm von Bawerk och von Wieser var svågrar och Hayek var syssling med Wittgenstein. Von Mises bror Richard var en ledande positivist och avancerad matematiker, dvs han stod långt ifrån österrikiska skolan men diskuterade säkert ivrigt med sin bror. Fritz Machlup, som jag träffade en del under 1960- och 1970-talet, berättade våltaligt om hur stimulerande miljön i Wien var för studenter i nationalekonomi i början av 1920-talet. De bevistade föreläsningar av Böhm von Bawerk och von Mises och gick mellan föreläsningarna på wienerkafé för att diskutera med studentkamrater som Hayek, Morgens-tern och Haberler.

Österrikiska skolans historiska start framstår verkligen som ett tidigt exempel på det som vi i dag kallar ett *research cluster*.

Som väntat beskriver Hakelius österrikiska skolan och vad som skiljer den från *mainstream economics* på ett sätt som förenar bred intellektuell och kulturell överblick med en lysande stilistisk förmåga. Boken är en njutning för läsare som vill begripa vad denna national-ekonomiska riktning allmänt står för och samtidigt fördjupa sin förståelse för Västerlandets kulturella och filosofiska historia. Hakelius är en av våra verkligt viktiga intellektuella.

Något som inte är lika självklart väntat är de djupa insikter Hakelius förmedlar om österrikiska skolans grundläggande teoretiska struktur. Han visar en utomordentlig förmåga att pedagogiskt presentera avancerade ekonomiskteore-

tiska frågor. Han beskriver mycket analytiskt österrikiska skolans syn på våra institutioner som resultatet av spontant framvuxen ordning, inte som resultatet av politiska beslut. Han genomför en lysande genomgång av praxeologin, dvs österrikiska skolans centrala utgångspunkt att människan ska ses som individualistiskt väljande och handlande. Vi är inte bara homo sapiens (förnuftig människa) utan även homo agens (agerande människa).

Hakelius utvecklar också pedagogiskt hur skolans ekonomer ser på konjunkturrörelser och beskriver debatten mellan John Maynard Keynes och Friedrich Hayek. Slutligen bör man läsa denna bok för att förstå österrikiska skolans skarpa kritik mot strävan att i ekonomisk analys försöka efterlikna naturvetenskaperna, mot att göra empiriska studier och använda matematik och mot försök att göra prognoser.

Nils Karlssons förord till boken är därtill en mycket läsvärd argumentation för att den österrikiska skolans teori lägger en bättre grund för den politiska förståelsen av marknadsekonomin värde och för vilka regelsystem som måste gälla för att marknadsekonomin ska kunna fortleva som bas för både demokrati och ekonomiskt välstånd.

Värdet av Hakelius bok för svensk kultur blir extra stort därför att österrikiska skolan historiskt har haft så ringa genomslag i svensk ekonomisk forskning och intellektuell kultur. Det krävs en intellektuellt högklassig genomgång av ämnet sett från vår egna svenska kultur och ekonomiska forskning för att göra denna tankevärld till en del av vårt kulturarv.

Vår kanske störste ekonom, Knut Wicksell, som skrev på tyska (*Geldzins und Güterpreise*), utvecklade sin teori om den naturliga räntan redan före förra sekelskiftet, en teori som förebådar och ligger i linje med österrikiska skolans

ränteteori (Wicksell 1898). Hayek har i sen tid utvecklat likheterna med Wicksells ränteteori. Men anglosaxisk teoribildning kom ändå att helt dominera svensk nationalekonomi.

Friedrich Hayeks bok *The Road to Serfdom*, som kom ut på engelska 1944, översattes visserligen till svenska omedelbart och kom ut samma år under titeln *Vägen till trälldom* (Hayek 1944). Denna bok av en av österrikiska skolans tyngsta företrädare blev därmed allmänt känd och läst i Sverige redan under andra halvan av 1940-talet, men den uppfattades mest som en politisk stridsskrift mot kommunismen. Den förknippades knappast med österrikiska skolan och fungerade inte som introduktion till denna i svensk akademisk kultur.

Professor Erik Dahmén är på sätt och vis ett undantag. Han forskade i Joseph Schumpeters fotspår om tillväxt genom kreativ förstöring redan i slutet av 1940-talet, men det var inte förrän vi drabbades av sjunkande tillväxt och ekonomiska kriser under 1970-talet som hans forskning började uppfattas som central och därmed skapade ett visst intresse för österrikiska skolan.

Ett annat undantag är professor Johan Myhrman som i slutet av sin forskargärning ägnade sig åt institutionell ekonomi och då via Douglas North och andra moderna institutionalister kom in på österrikiska skolan som sådan. Myhrmans bok *Hur Sverige blev rikt* (Myhrman 1994) är i en institutionell tradition som är tydligt besläktad med österrikiska skolan och lyfts också fram av Johan Hakelius som ett sådant exempel (s 300–306).

När den radikala efterkrigsgenerationen, 68-orna, började dominera i debatten, fann professor Assar Lindbeck det angeläget att lägga grund för en kvalificerad debatt om ekonomiska system och gav 1971, med hjälp av Staffan Viotti, ut en antologi med just denna titel,

Ekonomiska system. Där fanns Hayeks artikel *Samhällets användning av kunskap* som är den grundläggande framställningen av österrikiska skolans syn på kunskap och information (Hayek 1945).

Tre år senare gick Ekonomipriset till Alfred Nobels minne till Friedrich Hayek (och Gunnar Myrdal), med Bertil Ohlin som ordförande och Assar Lindbeck som ledamot i den prisutdelande kommittén. Både Lindbecks val av Hayekartikeln och kommitténs val av pristagare får dock snarare ses som ett erkännande av Hayeks egna bidrag till forskningen om information och kunskap och om konjunkturrörelser än som ett allmänt erkännande av österrikiska skolans teoribildning.

Det är naturligt att fråga sig om österrikiska skolan har en framtid som en någorlunda avgränsad nationalekonomisk skola eller om dess särskilda bidrag antingen har accepterats i den allmänna forskningen eller förkastats. Hakelius pekar i slutet av sin bok dels på modern institutionell ekonomi, där österrikiska skolan nog får sägas spela en viktig roll, och dels på spelteorin som också belönades av Nobelkommittén då John Nash, John Harsanyi och Roger Selten år 1994 fick dela på priset.

Spelteorins fader Morgenstern kom ur österrikiska skolan, men eftersom spelteorin är mycket matematiskt formulerad, kan det tyckas att den går helt på tvärs mot det motstånd mot matematisering av ekonomisk teori som skolan har stått för sedan sin begynnelse. Hakelius påminner dock om att Robert Axelrod i sin bok *Från konflikt till samverkan* presenterar spelteorin som en evolutionär process som, utan att de spelande planerar det, leder till, eller i varje fall kan leda till, goda institutionella lösningar. Detta blir då exempel på en spontant framvuxen ordning i stället för en centralt planerad institution, vilket går utomordentligt väl ihop med

österrikiska skolans grundläggande teoribildning.

En annan fråga som inställer sig är om inte beteendekonometri, dvs den beteendevetenskapliga ekonomiska teori som har vuxit fram under de senaste årtiondena under ledning av Daniel Kahneman och Amos Tversky, kastar ett nytt ljus över österrikiska skolan. Det gäller då det som kallas handlingsaxiomet, dvs ett axiomatiskt antagande om hur människor handlar och som därför inte anses kunna testas empiriskt. Det är svårt att tro annat än att beteendekonometri måste medföra en mycket intressant vidareutveckling av österrikiska skolans grundläggande struktur. Ämnet kommer inte upp i Hakelius bok därför att det mer allmänna genombrottet för beteendekonometri kommer efter att Hakelius bok skrivs. Det ter sig troligt att det kommer ett närmande mellan österrikiska skolan och *mainstream economics* i detta avseende som liknar närmandet via spelteoriens utveckling.

Hakelius påminner också om att det finns ett betydande antal forskare i ekonomi framför allt i USA som betraktar sig som tillhörande österrikiska skolan. Han pekar då framför allt på Israel Kirzner. Hakelius uttrycker samtidigt viss oro över att von Misesanhängarna ibland isolerar sig och uppträder som en slags väktare av den sanna läran.

Hakelius bok fyller en lucka i svensk doktrinhistoria. Det finns, så vitt jag vet, bara en annan bok på svenska om österrikiska skolan, nämligen *Ekonomi och praxeologi* av Hans-Herman Hoppe (2014), en kortfattad e-bok av en övertygad von Misesanhängare. I övrigt

presenteras österrikiska skolan relativt kortfattat i olika doktrinhistoriska framställningar på svenska. Den genuint intresserade blir emellertid väl förberedd av Johan Hakelius att fortsätta med von Mises standardverk i ämnet från 1949: *Human Action: A Treatise on Economics*.

Det viktigaste budskapet från Johan Hakelius i hans bok om österrikiska skolan är att det är en ekonomisk teori som sätter människan i centrum, inte statistiska aggregat och genomsnitt. Vi människor är inte råttor eller bananflugor, som kan behandlas som kollektiv och antas reagera kollektivt på olika experiment. Vi är inte bara homo sapiens utan även homo agens.

Nils Lundgren

Fil dr

REFERENSER

- Axelrod, R (1987), *Från konflikt till samverkan*, SNS Förlag, Stockholm.
- Hayek, F (1944), *Vägen till trädedom*, P A Norstedt & Söner, Stockholm.
- Hayek, F (1945), "Samhällets användning av kunskap", nytryck 1971, i Lindbeck, A och S Viotti (red), *Ekonomiska system*, Rabén & Sjögren, Stockholm.
- Hoppe, H-H (2014), *Ekonomi och praxeologi*, Ludwig von Mises-institutet, e-bok, www.mises.se/bibliotek/ekonomi-och-praxeologi/.
- Menger, C (1871), *Grundsätze der Volkswirtschaftslehre*, Scientia Verlag, volym 1 av *Gesammelte Werke*.
- von Mises, L (1949), *Human Action: A Treatise on Economics*, Yale University Press, New Haven, CT.
- Myhrman, J (1994), *Hur Sverige blev rikt*, SNS Förlag, Stockholm.
- Wicksell, K (1898), *Geldzins und Güterpreise*, G Fischer, Jena.